

คุณค่าศรัทธาต่อการพัฒนาชีวิต

The Value of Confidence (Saddhā) and Life

ธีร์ธวัช ภูมิประมาณ¹

Theethawat Phoomparmran

E-mail : acting.lt.theethawat@gmail.com

Received: November 11, 2024 Revised: December 23, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความจำเป็นมากต่อการดำรงชีวิตของชาวพุทธ สอนให้บุคคลละความชั่วประพฤติความดี ศาสนิกชนของทุกศาสนาต้องมีหลักความเชื่อเป็นพื้นฐาน ศรัทธา หรือ ความเชื่อ เป็นการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาด้วยความมั่นใจ บุคคลมีศรัทธาจะให้ความสนใจ กฎเกณฑ์ หลักธรรมของศาสนานั้น ๆ อย่างมีเหตุมีผล ใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต อย่างมีประสิทธิภาพอันก่อให้เกิดประสิทธิผลทั้งต่อตนเองและส่วนรวม พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่อง บุญ-บาป เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องอนิจจัง เชื่อเรื่องการไม่จงเวร เชื่อเรื่องคนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน แต่ปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้นับถือพุทธศาสนาไม่สามารถเข้าใจคำสอนเรื่องความศรัทธาตามหลักพุทธศาสนา คือ ชาวพุทธส่วนใหญ่มักจะเข้าใจกันว่าพระพุทธเจ้าสอนให้เชื่อในคำสอนของพระองค์โดยไม่ต้องลังเลสงสัย และเชื่อกันว่าคำสอนที่บันทึกอยู่ในตำราพระไตรปิฎกทั้งหมดนั้นเป็นคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งนี่เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง แต่ศรัทธาตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่การบังคับให้เชื่อแบบขาดเหตุผล จึงทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงความสำคัญเลื่อมใสศรัทธา ศรัทธาของชาวพุทธมี 4 อย่าง คือ กัมมศรัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรมเชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากศรัทธา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกตาศรัทธาคือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และตถาคตโพธิศรัทธาคือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ : คุณค่าศรัทธา, การพัฒนาชีวิต

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Buddhist Studies Program Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The academic article aims to show that Saddha or confidence is indeed required for life especially the Buddhists who must refrain all evil deeds. Every religion must take beliefs as basic doctrine. Confidence or faith refers to strong trust behavior of decision making. The one with right confidence strictly follows to the teachings of his religion with reason and wisdom for living in all condition, in which it later brings benefits to both oneself and the public. Buddhist confidence involves with the right belief in merit and demerit, rebirth, impermanence and non-revenge, equality of mankind. Anywhere, the problem that makes Buddhists not to understand the true teachings of the confidence in Buddhist sense is that Buddhists assume that the Buddha taught to believe in his teachings without doubts, and also, all the teachings recorded in the Tipitaka texts are the true teachings of the Buddha, this is misunderstanding but faith according to Buddhist sense. The Buddha taught not to believe without logical thought. As a result, Buddhists realize the importance of self-confidence. There are four kinds of confidence in Buddhists: *Kammasaddhā* or belief in action, the law of actions, *Vipākāsaddhā* or belief in the law of action's fruits surely gained, *Kammasakatāsaddhā* or believing that everyone has their own actions and its fruits, one appears as what he has done, and *Tathāgatābodhisaddhā* or confidence of the Buddha's enlightenment.

Keywords: Value of Faith, Life Development

บทนำ

ในยุคก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ความเชื่อซึ่งถือเป็นรากฐานหรือจุดเริ่มต้นของพัฒนาการทางจิตของมนุษย์นั้นยังมีข้อจำกัด ส่วนมากความเชื่อเป็นไปในเรื่องของธรรมชาติ เทพบันดาล เป็นเพียงลำพังความเชื่ออย่างปักใจ ยึดถือไว้ ไม่มีการพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยปัญญาอย่างรอบคอบ ปราศจากเหตุผลอย่างเพียงพอ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ครอบงำจิตใจของมนุษย์โดยทั่วไป แต่ละคนต่างปฏิบัติตามแนวความเชื่อถือของตนและบรรพบุรุษ ครูอาจารย์เจ้าลัทธิสืบ ๆ กันมา ไม่ได้ใช้สติปัญญาเข้ามาพิจารณาเหตุผลตามความเป็นจริง หรือถึงแม้จะใช้สติปัญญาก็เพียงเพื่อน้อมไปตามธรรมชาติ หรือเทพบันดาล อันจะนำให้ตนพ้นจากภัยเฉพาะหน้าเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นแต่เพียงความเชื่อที่มีข้อจำกัด แทนที่จะนำไปสู่ความเจริญก็อาจกลับนำไปสู่ความวิบัติได้

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเริ่มออกประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ผู้มีอินทรีย์พอที่จะรองรับพระธรรม เพื่อพัฒนาศักยภาพของจิตให้เป็นอริยจิต มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยไม่หวั่นไหว มั่นคง ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในช่วงปฐมกาลที่จิตของพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน มีธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดาเปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี² ได้เห็นธรรมแล้วบรรลุธรรมแล้วรู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก่แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา”³ นี่คือระดับของศรัทธาที่ทางพระพุทธศาสนามุ่งหวัง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงสำหรับคนสามัญทั่วไปที่ต้องเรียนรู้ด้วยอาศัยคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น เริ่มต้นด้วยความเชื่อในรูปใดรูปหนึ่งก่อน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธาซึ่งอาจเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนนั้น และหรือความเชื่อในความมีเหตุผล หรือลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง

ศรัทธาของชาวพุทธในปัจจุบันมี 4 อย่าง คือ กัมมศรัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากศรัทธา คือเชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัชฌกตาศรัทธาคือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบ เสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน และตถาคตโพธิศรัทธาคือเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ส่วนศรัทธาของพุทธบริษัทในปัจจุบันมีแนวโน้มถอยหลังไปสู่ยุคโบราณ ซึ่งนับถือเจ้าเข้าทรงผี เทวดาอ้อนวอนบวงทรวงต่ออายุเสริมดวงชะตาราசி โดยอาศัยพระภิกษุสงฆ์เจริญพระปริตร พระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณซึ่งได้รับความนิยมกันมากในปัจจุบัน ซึ่งผิดทางกับที่พระพุทธเจ้าได้ค้นพบและทรงได้สั่งสอนเพื่อแก้ปัญหา เพิ่มปัญญาเพื่อดับทุกข์ หลักธรรมถือเป็นกฎความจริงไม่ว่ายุคใดสมัยใดเมื่อผู้ปฏิบัติเข้าถึงจุดที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วย่อมดับทุกข์ได้แน่นอนทุกคน ในสังคมไทยปัจจุบันยังมีศรัทธาถอยหลังอยู่เช่นนี้ก็จะเป็ยือสังคมให้เขาหลอกลวงอยู่ตลอดไป ก็จะเป็นพุทธบริษัทเป็นฐานของศาสนา การทำบุญให้ทานไม่สามารถพัฒนาให้ปัญญาสูงขึ้นสู่ความเป็นจริงของพุทธศาสนาได้ เมื่อมีทุกข์ขึ้นมาก็บบานสารกล่าวสะเดาะเคราะห์ต่ออายุกันไป

ความหมายและความสำคัญของศรัทธา

ศรัทธา มาจากภาษาบาลีว่า สหฺธา คือ ความเชื่อ วิเคราะห์ศัพท์ศรัทธาไว้ว่า สหฺธา สหฺทหนฺ สหฺธา (ความเชื่อ ชื่อว่าศรัทธา) และว่า สหฺทหนฺติ เอตาย สยฺ วา สหฺทหนฺติ สหฺทหนฺมตฺตเมว วา เอสาติ สหฺธา (ธรรมชาติเป็นเครื่องเชื่อ หรือธรรมชาติที่เชื่อเอง หรือเป็นเพียงความเชื่อ ชื่อว่า

² วิ.ม. (ไทย) 4/18/25, 4/57/68, 5/242/4.

³ วิ.ม. (ไทย) 4/30/37, 5/293/114, 5/298/125.

ศรัทธา)⁴ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าศรัทธา เพราะความเชื่อ คือ ดำเนินไปสู่รัตนะมีพระพุทธรัตนะเป็นต้น อาการแห่งการเชื่อ ชื่อว่าน้อมใจเชื่อ เพราะหยั่งลงเหมือนการทำลายแล้วแทรกเข้าไปในพุทศคุณเป็นต้น ที่ชื่อว่าเลื่อมใสยิ่ง เพราะเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายเลื่อมใสอย่างยิ่งในพุทศคุณ เป็นต้น หรือว่าตัวเองยอมเลื่อมใส⁵ อธิบายคำสอนเกี่ยวกับศรัทธาของพุทศมามกะที่มีต่อพุทศศาสนาไว้ 7 ประการคือ

1) เชื่อโดยตรงต่อเหตุผล และด้วยความเป็นผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล ข้อนี้ยอมทำให้ความเชื่อพอเหมาะพอสม ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และเคียงคู่กันไปกับปัญญาของพุทศมามกะ ถือกันเป็นแบบฉบับว่า การเชื่อมงาย เป็นสิ่งที่น่าอับอายอย่างยิ่ง พระพุทศเจ้าซึ่งเป็นจตุรวมแห่งความนับถือของพุทศมามกะนั้น เป็นผู้ท้รู้และดำเนินไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผล จึงเป็นผู้กำจัดความมงายของโลก

2) เชื่อว่าพระพุทศเจ้าเป็นผู้ที่ได้ฝึกพระองค์เองมาเป็นเวลาเพียงพจนสามารถบรรลุด้วยพระองค์เอง และทรงชี้ทางให้มนุษย์มีความสะอาด ความสว่างและความสงบเย็นได้จริง เมื่อได้พิจารณาอุประวัติแห่งคำสอน และการกระทำของพระองค์แล้ว คนทุกคนแม้กระทั่งผู้ที่ไม่นับถือพระองค์ ก็ยอมเห็นได้ทันทีว่าพระองค์เป็นผู้ที่สมบุรณ์ด้วยความสะอาด ความสว่าง และความสงบถึงที่สุดจนสามารถสอนผู้อื่นในเรื่องนี้ ธรรมะที่พระองค์ได้ทรงบรรลุแล้วนั่นเอง จึงทำพระองค์ให้ได้นามว่า พระพุทศเจ้า

3) เชื่อว่าพระธรรมที่พระพุทศเจ้าได้ทรงบรรลุ และนำมาสอนนั้น คือความจริงของสิ่งทั้งปวงอันมีอำนาจที่จะบันดาลสิ่งทั้งปวงให้เป็นไปตามกฎนั้น และโดยเฉพาะที่มีค่าต่อมนุษย์มากที่สุดคือ กฎความจริงที่รู้แล้วสามารถทำผู้นั้น ให้ปฏิบัติถูกในสิ่งทั้งปวงและพ้นทุกข์สิ้นเชิง พระธรรมนี้มีอยู่สำหรับให้มนุษย์เรียนรู้ และทำจนได้รับผลจากการกระทำเป็นความพ้นทุกข์สิ้นเชิงทั้งทางกายและทางใจ

4) เชื่อว่าพระสงฆ์ คือบรรดามมนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรมถึงขนาดที่พ้นจากทุกข์ ยิ่งกว่าคนธรรมดา ด้วยการแนะนำของพระพุทศเจ้า พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการนับถือ และถือเอาเป็นตัวอย่าง และเป็นที่ยำเพ็ญบุญของผู้ที่ประสงค์จะได้บุญ ใคร ๆ ก็อาจเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงได้ ไม่ว่าชายหญิง บรรพชิต หรือฆราวาส เด็กหรือผู้ใหญ่ มั่งมีหรือยากจน คนเป็นพระสงฆ์ได้ด้วยการประพฤติและการบรรลุธรรมที่มีอยู่ในตัวเขา ไม่ใช่เพราะการเข้าพิธีหรือการเสกเป่าต่าง ๆ

⁴ พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส), **บรรณานุกรมสังกัทาวีสเสวึคคหะ**, (กรุงเทพมหานคร: ประดิพัทธ์, 2536), หน้า 127.

⁵ อภึ.สง.อ. (ไทย) 1/1/383.

5) เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้าง หรือคอยบังคับให้เป็นไป หากแต่เป็นสิ่งที่หมุนเวียนไปเอง ตามกฎของสังขารธรรม คือ กฎธรรมชาติ อันประจำอยู่ในส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลกมันเป็นกฎธรรมดาหากแต่ว่ามีบางสิ่งบางอย่างลึกลับ ซับซ้อน ประณีต และมหัศจรรย์ พอที่จะทำให้คนบางพวกหลงไปว่ามีผู้วิเศษคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ เมื่อมนุษย์เรามีความรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งเหล่านี้ได้มากเพียงใด สามารถปรับปรุงตนเองให้ได้รับประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้น หรืออยู่กันได้ด้วยความสะดวกมากเพียงนั้น ไม่ต้องมีคัมภีร์ซึ่งอ้างว่าส่งมาจากสวรรค์ คงมีแต่คัมภีร์ที่คนผู้เข้าถึงธรรมะแล้ว รู้เห็นได้อย่างไร ก็บอกไปอย่างนั้นจนผู้อื่นสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างเดียวกันก็พอแล้ว เราเรียกคนเหล่านั้นว่า พระพุทธเจ้า

6) เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องตามกฎแห่งความจริง จนได้รับผลของการกระทำ เป็นความสะอาด ความสว่าง และ ความสงบจริง ๆ หาใช่เป็นเพียงคัมภีร์ หรือ คำสั่งสอน หรือการสวดมนต์ วิงวอน พุทธมามกะมีศาสนาของตน ๆ อยู่ที่กาย วาจา ใจอันสะอาดของตนเอง ความสะอาด ความสว่าง และความสงบนี้ คือ ความหมายอันแท้จริง ของคำว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งที่แท้ทั้งสามองค์เป็นองค์เดียวกัน พุทธมามกะจึงทำใจของตนให้ปักดิ่งลงที่ความสะอาด ความสว่าง และ ความสงบเท่านั้น

7) เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก และความทุกข์ แล้วแต่ว่าได้ทำไว้อย่างไรในขณะที่แล้วมา ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นเครื่องปรุงแต่งตัวเองบังคับความเป็นไปของตัวเองโดยเด็ดขาด ถ้าอยากมีหรืออยากอยู่ในโลกที่งดงาม ก็ต้องทำกรรมดีโดยส่วนเดียว ถ้าเบียดเบียนเป็นอยู่ในโลกทุก ๆ แบบ ก็มีวิธีทำให้จิตใจสูงพอที่จะไม่ทำอะไร ๆ ให้เป็นกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นมาได้ และอยู่เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง ผู้ที่ทำความชั่วไว้จักต้องได้รับโทษ หรือชดใช้ด้วยกฎแห่งกรรมเสียก่อนจึงจะพ้นจากกรรมชั่วนั้น เว้นเสียแต่ได้ทำกรรมดีไว้มากจนอำนาจของกรรมชั่วไปเสียก่อนที่มันจะให้ผลได้⁶

คุณลักษณะและการทำงานของศรัทธา

ลักษณะแห่งธรรมอันมีเนื้อความไม่ผันแปรคือ ปรมัตถธรรม มี 2 ประการ คือ 1) สามัญญลักษณะ ลักษณะอันเป็นปกติของปรมัตถธรรม ซึ่งมีเหมือนกัน 3 ประการ คือ (1) อนิจจัง (2) ทุกขัง (3) อนัตตา ซึ่งเรียกว่าไตรลักษณ์ 2) วิเสสลักษณะ⁷ ลักษณะพิเศษจำเพาะตัวของปรมัตถธรรมแต่ละอย่างจึงมีหลักการพิจารณา 4 อย่าง คือ (1) ลักษณะ คือ คุณภาพ (2) รส คือ หน้าที่ หรือกิจการงาน

⁶ พุทธศาสนิก, ศรัทธาความเชื่ออย่างพุทธมามกะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://nooknanclub.net/thread-6553-1-1.html> [11 กันยายน 2565].

⁷ ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์, พิมพ์ครั้งที่ 5(กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 5.

(3) ปัจจุบัฏฐาน คือ ผลของรสะ หรือ อาการปรากฏ (4) ปทัฏฐาน คือ เหตุไถลั้ที่ทำให้ธรรมนั้ ฤ เกิดขึ้น

การเข้าใจลักขณาที่จตุกะของปรมัตถธรรมนั้ ฤ แล้วจะเป็นปัจจยให้สามารถสังเกต ระลึก ศักษาสภาพธรรจนค้อย ฤ รู้ ค้อย ฤ เข้าใจสภาพธรรตามความเป็นจริง และถ่ายถอนความ ยึดถือความเป็นตัวตนได้ในที่สุด โดยศรัทธา หรือศรัทธาเจตสิกก็ม้องค์ธรรที่เรียกว่า ลักขณาที่จตุกะ คือ

1) “สททหนลกขณา” มีความเชื่อเป็นลักขณะ หรือ “โอบุปนลกขณา วา” มีความ ไว้วางใจ เป็นลักขณะ

2) “ปสาทนรสา” มีอันยงสัมปยุตธรรคือ เจตสิกที่จำแนกจิตให้ต่างกัน โดยประเภท ต่อไป คือ สัมปยุตต์และวิปยุตต์สัมปยุตธรรโดยทั่วไป หมายถึง เจตสิกซึ่งเป็นสภาพธรรที่เกิดกับ จิต แต่เมื่อกล่าวถึงจิตที่ต่างกันโดยเป็นสัมปยุตต์และวิปยุตต์นั้น มี 5 ประเภท คือ อกุศลสัมปยุตต์ 4 ประเภท ได้แก่ (1) ทิฏฐิคตสัมปยุตต์ จิตเกิดร่วมกับทิฏฐิเจตสิก คือ ความเห็นผิด (2) ปฏิมสัมปยุตต์ จิตเกิดร่วมกับโทสเจตสิก (3) วิจิจจณาสัมปยุตต์ จิตเกิดร่วมกับวิจิจจณเจตสิก คือ ความสงสัยใน สภาพธรร (4) อุทัจจสัมปยุตต์ จิตเกิดร่วมกับอุทัจจเจตสิก คือ สภาพธรรที่ไม่สงบ (5) โสภณ สัมปยุตต์ 1 ประเภท ได้แก่ ญาณสัมปยุตต์ จิตเกิดร่วมกับปัญญาเจตสิก⁸ให้ผองใสเป็นกิจหรือ ปุขณ ทนรสา วา มีการเล่นไปข้างหน้า เป็นกิจ หรือรส

3) “อกาลุสสียปัจจุฎฐานา” คือ การไม่มีจิตขุ่นมัว เป็นปทัฏฐาน หรือ “อธิมุตตปัจจุฎฐานา วา” มีการน้อมใจเชื่อ (ตัดสินใจ) เป็นผล และ

4) “สทเธยวตฎฐฎฐานา” มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ เป็น หรือ “สทธมมสวานาที่โส ตาปัตตยงคปฎฐานา วา”⁹ มีโสตาปัตตยงคะ มีสัทธมมสวานะเป็นต้น เป็นผล¹⁰

ประเภทของศรัทธา

ศรัทธาในพระพุทศาสนาถือว้าเป็นจุดเริ่มต้นในฐานะเป็นปัจจยเกื้อกุล ต่อการเข้าถึง เป้าหมายสูงสุดที่มุ่งให้มนุษย์หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ คือ นิพพาน ในทางพระพุทศาสนาได้กล่าวถึง ศรัทธา 4 ประการ¹¹ ได้แก่

⁸ สุจินต์ บริหารวนเขตต์, *ปรมัตถธรรสังเขป จิต ตสังเขป และภาคผนวก*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, 2553), หน้า 225.

⁹ พระพุทโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธีมรรค*, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวรงค์พรีนติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 774.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 774.

¹¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *สารานุกรมพระพุทศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 529.

1) **กัมมศรัทธา** คือ เชื่อกฎแห่งกรรม เป็นเรื่องสำคัญมากเพราะพระพุทธศาสนา เป็นกรรมวาที คือเชื่อหลักกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิตอย่างพวกเทวนิยม ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องกรรมไว้หลายแห่ง เช่น เราควรพิจารณาเสมอว่า (1) เรามีกรรมเป็นของตน (2) เราเป็นทายาทของกรรม (3) เรามีกรรมเป็นกำเนิด (4) เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (5) เรามีกรรมเป็นที่พึ่ง¹²

กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่าง ๆ กัน¹³ เป็นต้น กรรมในความหมายของพระพุทธศาสนา แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ แต่การกระทำไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จัดเป็นกรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือมีความตั้งใจของผู้ทำเป็นหลักดัง พระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”¹⁴ ในการกระทำกรรมแต่ละครั้งถือเจตนาเป็นหลักเสมอ เจตนาในหลักกรรมนี้หมายถึง การกระทำการพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไปภายในจิตใจก็ดี ความรู้สึกและท่าทีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบทางประสาทสัมผัส และที่ระลึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ทั้งนั้น เจตนาจึงเป็นเจตจำนง ความตั้งใจ การเลือกอารมณ์ของใจ¹⁵ เจตนาจัดเป็นแกนสำคัญที่สุดของการกระทำ เป็นสาระที่ทำให้เกิดการกระทำ ดังนั้น กิจใดที่บุคคลจงใจทำหรือทำด้วยเจตนา กิจนั้นจึงจะเรียกว่าเป็น ขกรรม และกรรมในพระพุทธศาสนาถูกจัดไว้หลายประเภทด้วย คือ (1) กรรมที่จัดตามเจตนาที่เป็นมูลเหตุ (2) กรรมที่ท่านจำแนกตามทวาร (3) กรรมที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล

2) **วิปากศรัทธา** คือ เชื่อวิบาก ได้แก่ การเชื่อผลที่สุกมาจากกรรม เช่น ผลที่ดีก็สุกมาจากกรรมดี ผลที่ชั่วก็สุกมาจากกรรมชั่ว เป็นต้น ศัพท์ว่าวิบาก เป็นภาษาบาลีแปลว่า สุก หรือสุกพิเศษ หมายถึงสิ่งที่ต่อเนื่องมาจากเหตุเป็นส่วนผล วิบากหรือผลหมายความอย่างเดียวกัน กฎแห่งวิบากนี้เป็นกฎที่สืบเนื่องมาจากกฎแห่งกรรม เป็นส่วนหนึ่งของกฎแห่งเหตุและผล ซึ่งเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล ที่ว่าด้วยเรื่องเหตุผล กล่าวคือ ทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องกัน จะเกิดขึ้นเองโดยลำพังหรือโดยไม่มีเหตุไม่ได้ โดยนัยกว้างกรรมและผลกรรมมีอยู่ในลักษณะเป็นเหตุเป็นผลที่เกี่ยวข้อง กันประดุจลูกโซ่ ดังพระพุทธพจน์ว่า 1) เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี 2) เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด 3) เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี 4) เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ¹⁶

¹² อ.ป.ด.จก. (ไทย) 22/57/66-67.

¹³ ม.อ. (ไทย) 14/289/262.

¹⁴ อ.จ.ก. (ไทย) 22/63/395.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555), หน้า 176.

¹⁶ ส.ส. (ไทย) 15/21/28.

วิปากศรืทธา ตั้งอยู่บนฐานของการเชื่อที่ว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีต ย่อมต้องส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ได้เสวยในปัจจุบัน ใครทำดีไว้ในอดีตจะได้รับผลดีในปัจจุบัน ใครทำชั่วไว้ในอดีตจะได้รับผลชั่วในปัจจุบัน ดังพุทธภาษิตว่า “หว่านพืชเช่นไร ย่อมได้ผลเช่นนั้น ทำกรรมดีได้ผลดี ทำกรรมชั่วได้ผลชั่ว”¹⁷ ทำกรรมอย่างใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมอย่างนั้น แต่มีปัญหาอยู่ว่าตัววิปาก ของกรรมนั้นเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด ตอบได้ว่าวิปากของกรรมเริ่มทำงานตั้งแต่ขณะที่บุคคลมีเจตนา และใช้เจตนาทำกรรมเป็นต้นไป คือกระบวนการก่อวิปาก ได้เริ่มดำเนินและบุคคลจะเริ่มได้รับผลของกรรมตั้งแต่บัดนั้นไป”¹⁸

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังเชื่อว่า กรรมแม้เล็กน้อยก็ไม่ไร้ผล ต้องมีผลตามมาแน่นอน ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า กรรมดีหรือชั่วทั้งหมดที่คนสั่งสมไว้ย่อมมีผล ขึ้นชื่อว่ากรรมแม้จะนิดหน่อยที่จะว่างเปล่า ย่อมไม่มีเลย¹⁹ ในที่บางแห่งทรงแสดงวิปากศรืทธาไว้ในแง่อุปมา เช่น กรรมชั่วยุก็เหมือนน้ำนมที่รีดใหม่ ๆ ไม่แปรเป็นผลทันที แต่กรรมนั้นย่อมตามเผาคนพาล เหมือนไฟที่ถูกเอ้ากลบไว้²⁰ หรือความดีที่ทำไว้เอง เป็นเหมือนมิตรที่ติดตามตนสืบไป²¹ วิปากศรืทธาดังที่ได้กล่าวมานั้น ส่วนใหญ่ทรงแสดงถึงผลกรรมอันบุคคลจะได้รับในกายภาคหน้า ส่วนผลของกรรมในภพปัจจุบันมี 4 ประการ คือ²² 1) ระดับภายในจิตใจ คือกรรมให้เกิดผลภายในจิตใจ มีการสั่งสมคุณสมบัติ คือ กุศล และอกุศลธรรม คุณภาพและสมรรถภาพของจิต มีอิทธิพลปรุงแต่งความรู้สึกนึกคิด และความสุขความทุกข์เป็นต้น 2) ระดับบุคลิกภาพ คือ กรรมทำให้เกิดผลในด้านการสร้างอุปนิสัยปรุงแต่งลักษณะความประพฤติ การแสดงออก การวางตัวความสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป 3) ระดับวิถีชีวิตของตน คือ กรรมชักนำความเป็นไปในชีวิตของคน ทำให้เขาได้รับ ประสบการณ์ที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา พบกับความเสื่อม ความเจริญ ซึ่งเรียกว่า โลกธรรม 4) ระดับสังคม คือ กรรมที่คนทั้งหลายทำมีผลต่อความเป็นไปของสังคม เช่น ก่อให้เกิดความเสื่อมความเจริญ ความร่วมเย็นเป็นสุข ความทุกข์ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลายรวมทั้งผลจากการที่มนุษย์กระทำต่อสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่ย้อนกลับมาหาตัวมนุษย์เอง

การเชื่อวิปาก คือ เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว²³ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คน

¹⁷ ส.ส. (ไทย) 15/256/374.

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, หน้า 167.

¹⁹ ชุ.ชา. (ไทย) 27/24/473.

²⁰ ชุ.ธ. (ไทย) 25/71/24.

²¹ ส.ส. (ไทย) 15/53/68.

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*, หน้า 187–188.

²³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า

ทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้²⁴ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้อีกว่า สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมนิพพาน²⁵ จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่า ทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง

ความสำคัญวิปากศรัทธา คือ เชื่อวิปากในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมาย ความเชื่อผลของกรรม มีความสำคัญต่อเป้าหมาย ดังที่ว่าพวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ และสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิปากศรัทธากับเป้าหมายได้ คือในด้านที่เป็นผลช่วยยอมมาจากการทำกรรมชั่วเท่านั้น และไม่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากวิภูฏะได้ และต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในอบายภูมิอีก โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์และบรรลุนิพพานถึงเป้าหมายนั้นไม่มี แต่เมื่อใดที่เชื่อผลดีต้องเกิดจากการทำดี บุคคลจะเกิดศรัทธา เพราะมีความเชื่อมั่นว่าต้องนำสุขมาให้ ทั้งยังสามารถพัฒนาตนให้บรรลุนิพพานได้ตามลำดับ จนถึงขั้นสูงสุดคือนิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องความเป็นพราหมณ์ของบุคคลว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์ เพราะกรรมอันประเสริฐนี้คือ (1) ตบะ หมายถึง การสำรวมอินทรีย์ (2) พรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติธรรมอันประเสริฐ (3) สัญญะ หมายถึง ศีล (4) ทมะ หมายถึง ปัญญา

กรรมอันประเสริฐนี้ นำความเป็นพราหมณ์ที่สูงสุดมาให้²⁶ ความเชื่อในผลกรรมที่ว่า ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เพราะมีความเชื่อเช่นนี้ทำให้บุคคลเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย และในทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่าขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือการสนับสนุนการให้ผลของกรรมของแต่ละคนขึ้นอยู่กับสมบัติ 4 ข้อนี้ถือได้ว่าเป็นแรงสนับสนุนส่งเสริมการให้ผลของกรรมที่สำคัญดังคำอธิบายที่ท่านกล่าวไว้ว่า 1) คติสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยคติ คือ เกิดอยู่ในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะหรือเกื้อกูล ในระยะสั้น คือ เนินชีวิตหรือไปในถิ่นทำนวย 2) อุปติสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยร่างกายหรือรูปร่าง เช่น มีรูปร่างสวย ร่างกายสง่างามหน้าตาทำทางดี น่ารัก น่านิยม เลื่อมใส สุขภาพดีแข็งแรง 3) กาลสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยกาล หรือเกิดอยู่ในสมัยที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ผู้ปกครองดี ผู้คนมีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ตลอดจนในระยะสั้น คือ อดไร ถูกกาลเวลา ถูกจังหวะ 4) ปโยคสมบัติ หมายถึง ถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจ เช่น ทำเรื่องตรง

²⁴ จุ.ธ. (ไทย) 25/127/71.

²⁵ จุ.ธ. (ไทย) 25/126/70.

²⁶ จุ.สุ.อ. (บาลี) 2/661/302.

กับที่เขาต้องการทำกิจตรงกับความถนัดความสามารถของตน ทำการถึงขนาดถูกหลักการครบถ้วนตามเกณฑ์หรือเต็มอัตรา ไม่ใช่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือไม่ถูกเรื่องกัน²⁷

3) **กัมมัสสกตาศรัทธา** คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายถึง ทั้งเหตุ ทั้งผล รวมถึงที่คน เมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็เกิดผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมลงที่บุคคลเมื่อบุคคลทำกรรมที่ชั่ว ก็เกิดผลที่ชั่ว เหตุผลที่ชั่วก็รวมลงที่บุคคล กัมมัสสกตาศรัทธานี้ไม่มีรูปศัพท์ใช้เป็นของตัวเอง แต่มีคำที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า กัมมัสสกตาศรัทธา²⁸ ซึ่งเป็นญาณของพระพุทธเจ้า เป็นญาณที่รู้ว่าสัตว์ทั้งหมดจะต้องเป็นไปตามกรรมของตน กัมมัสสกตาศรัทธา จึงเป็นเพียงศัพท์ที่ใช้กันในภายหลัง กัมมัสสกตาศรัทธาในทางปฏิบัติ หมายถึง ความรู้จักจับเหตุผลมาพิจารณาจนเห็นจริง เกิดความรู้ขึ้น เช่น เมื่อเห็นผลว่าสัตว์ประสบทุกข์อยู่ในปัจจุบัน เพราะได้ทำเหตุที่ไม่ดีไว้ในอดีต หรือเมื่อเห็นเหตุ ว่าสัตว์กำลังทำความชั่วในปัจจุบัน ก็รู้ว่าเขาจะได้รับผลคือความทุกข์ในอนาคต ดังเช่นที่สุภมาณพเคยทูลถามถึงความสงสัยของตนกับพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว ปรากฏความเลวบ้าง ความประณีตบ้าง มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่าอายุสั้นบ้าง อายุยืนบ้าง มีโรค น้อยบ้าง มีโรคมามากบ้าง มีผิวพรรณทรามบ้าง มีผิวพรรณงามบ้าง มีศักดิ์น้อยบ้าง มีปัญญาน้อยบ้าง มีปัญญามากบ้างในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ตรัสตอบแก่สุภมาณพ นั้นว่า สุภมาณพ เพราะสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวบ้าง ให้ประณีตบ้าง แตกต่างกันออกไป²⁹

ฉะนั้น กรรมจึงเป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว คือ เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำ ทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังส่งผลต่อ การนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา มาร พรหม มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน นรก เปรต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลกระทำกรรมใดไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้ เพราะเป็นสมบัติติดตัวโดยเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำกรรมนั้นไว้ ดังที่พระสารีบุตรได้ธรรมจักขุอันปราศจากอูลิปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น เพราะได้ฟังธรรมปริยายจาก

²⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า 191.

²⁸ ชุ.ม. (ไทย) 29/74/156.

²⁹ ม.อ. (บาลี) 14/289/262.

พระอัสสชิ³⁰ เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญาบรรลุโสดาปัตติผล³¹ และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าบรรลุประอรหัตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกบารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้³²ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก³³ เพราะมีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญาanyakย่อมนำไปสู่ความมีปัญญา³⁴ ทั้งในอดีตชาติพระสารีบุตรได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่า โอนมทัสสี

ครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุรจิ ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญอุทิศการแต่พระศาสดาพระนามว่าโอนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้นชื่อว่า เป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ ได้แสดงผลแล้วในอภิปุศุทธายของพระสารีบุตร³⁵ ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำล้วนมีผลต่อเนื่องส่งต่อและมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึงบุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ จึงเชื่อว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ความเชื่อที่ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของของกรรม จะต้องรับผิดชอบรับผลเป็นไปตามกรรมของตน บุคคลบางคนในโลก นี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก³⁶ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้นนี้เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น ฯลฯ ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้ว สอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ ... จะเป็นผู้มีปัญญามาก ... เป็นต้น³⁷

4) ตถาคตโพธิศรัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคต หรือเชื่อปัญญา รู้ สัจธรรมของพระผู้ค้นพบ ซึ่งหมายถึงการเชื่อการมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ในฐานะทรงเป็นบุคคลต้นแบบที่ทรงยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีสูงสุดได้ด้วยสติปัญญาและความเพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตน³⁸ ซึ่งพระองค์ทรงบรรลุก่อนใคร ๆ เหมือนลูกไก่ที่ทำลายเปลือกไข่ออกมาได้ก่อนผู้อื่น เชื่อมั่นในศักยภาพของความเพียร การ

³⁰ วิ.ม. (ไทย) 4/60/72-74.

³¹ ขุ.อป. (ไทย) 32/287/46.

³² สารตถ.ฎีกา. (บาลี) 3/62/277.

³³ อง.เอกก. (ไทย) 20/189/25.

³⁴ ม.อุ. (ไทย) 14/297/356-357.

³⁵ ขุ.อป. (ไทย) 32/171-274/30-44.

³⁶ ชื่อวออบาย เพราะปราศจากความงอกงาม คือไม่มีความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า ทุกคติเพราะเป็นคติคือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อวาวินิบาต เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่มสัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อวา นรก เพราะปราศจากความยินดีเหตุเป็นที่ไม่มีความสบายใจ, ม.มุ.อ. (บาลี) 1/153/358.

³⁷ ม.อุ. (ไทย) 14/289-296/349-354.

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 427.

สิ่งสมบารมีมาเพื่อตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เองโดยไม่มีใคร
 ประทานความสำเร็จมาให้ ทรงประกอยด้วยพระองค์ 3 ประการ คือ (1) พระมหากษัตริย์ (2) พระ
 ปัญญาคุณ (3) พระวิสุทธิคุณ³⁹

พระองค์ทรงสั่งสอนให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ทรงบัญญัติ
 พระวินัยไว้ดีแล้ว ทรงเป็นผู้นำทางที่ดี ทรงชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนหากฝึกดีแล้ว สามารถบรรลุธรรม
 ขั้นสูงได้เข้าถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงกล่าวคือ พระนิพพานได้อย่างที่พระองค์กระทำให้ดูเป็นตัว
 อย่างได้⁴⁰ และยังเป็น การเชื่อที่ไม่อ้อนวอนหวังพึ่งเทพเจ้าหรืออำนาจภายนอกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์ใด ๆ หันมาสู่การกระทำของมนุษย์หรือความเพียรของมนุษย์

ดังนั้น หลักการของตถาคตโพธิศรัทธาจึงไม่เหมือนการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาทั่ว ๆ
 ไป การนับถือพระพุทธเจ้าไม่ใช่เพื่อเข้าถึงพระองค์ เหมือนการนับถือพระเจ้าหรือพรหมันของศาสนา
 ฝายเทวนิยมซึ่งมีจุดหมายเพื่อเข้าไปรวมเป็นเอกภาพกับพระเจ้า แต่การนับถือพระพุทธเจ้านั้นต้อง
 พยายามปฏิบัติเพื่อเข้าถึงภาวะที่พระองค์ทรงดำเนินไปแล้ว เมื่อทรงเข้าถึงภาวะเช่นนั้นแล้วตรัสบอก
 ชี้ทางให้ปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นก็จะไม่ได้รับผลใดเลย ถึงจะตามติดเกาะชายฉัตรไปเพื่อดูรูปพระ
 วรกายของพระองค์ ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างการดำเนินโดยทรงตักเตือนพระวักกิลิว่า การเห็น
 ร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ จะมีประโยชน์อะไร ผู้ใดแลเห็นธรรมด้วย การปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้นั้นชื่อว่ายอม
 เห็นเรา⁴¹

ดังนั้น การเชื่อในตถาคตโพธิศรัทธาไม่ใช่เป็นการนับถือแบบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการเชื่อ
 ใน ปัญญาของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาให้เป็นพุทธะได้ แต่ยกเอาตัวมนุษย์ขึ้นตั้งโดยเน้นบุคคลในอุดม
 คติ ผู้บรรลุจุดหมายในการที่พัฒนาศักยภาพนั้นได้สำเร็จ ในฐานะเป็นคนต้นแบบสำหรับเตือน
 จิตสำนึกในความสามารถเช่นนั้นของมนุษย์แต่ละคน⁴² การเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
 การเชื่อพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ เราเชื่อพระพุทธเจ้าแล้วเราเชื่อพระธรรม ในฐานะ
 เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วเราเชื่อพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ฉะนั้น
 ทั้ง 3 อย่างนี้รวมเหลืออย่างเดียวว่า เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงมีคุณสมบัติหลาย

³⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 191.

⁴⁰ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า
 156.

⁴¹ ส.ช. (ไทย) 17/87/388.

⁴² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, หน้า 126.

อย่าง กล่าวคือ มีคุณสมบัติภายนอก ได้แก่ บุคลิกภาพ และคุณสมบัติภายใน ได้แก่ คุณธรรมต่าง ๆ⁴³ ซึ่งปรากฏพระพุทธรูปลักษณะของพระองค์ไว้ 9 ประการอยู่ในบทสวดระลึกถึงพระพุทธรูป คือ

- 1) ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะห่างไกลจากกิเลส เพราะกำจัดข้าศึกคือกิเลส เพราะหักชื่อกำแห่งสังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิด เพราะเป็นผู้ควรรับไทยธรรม เพราะไม่ทำบาปในที่ลับ
- 2) ชื่อว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบและด้วยพระองค์เอง
- 3) ชื่อว่าเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เพราะมีวิชา 3 และวิชา 8
- 4) ชื่อว่า เสด็จไปดี เพราะมีการเสด็จไปงาม เพราะเสด็จไปสู่ฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสไว้โดยชอบ
- 5) ชื่อว่า รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้ถึงความดับโลก คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอกาสโลก
- 6) ชื่อว่า เป็นสารathiผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึกฝนทั้งเทวดา มนุษย์อมมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ด้วยอุบายต่าง ๆ
- 7) ชื่อว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ด้วยประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน ตามสมควรแก่ประโยชน์ที่เทวดาและมนุษย์จะพึงได้รับ และเพราะทรงช่วยพาทมูสัตว์ให้พ้นความกัณดารคือความเกิด ดุจสัตว์พาหะคือหัวหน้ากองเกวียนพาบริวารข้ามทางกัณดาร
- 8) ชื่อว่า เป็นพระพุทธรเจ้า เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เองและทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม
- 9) ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค

คุณค่าของศรัทธาในการพัฒนาชีวิต

ในทางพระพุทธศาสนา ศรัทธานั้นนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์และอานิสงส์ในการพัฒนามนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากปุถุชนจนกลายเป็นอาริยะชนชั้นสูงสุดได้ และสามารถหลุดพ้นเป็นอิสระจากวัฏฏทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ในที่นี้คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ประโยชน์และอานิสงส์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์สามารถแบ่งตามฐานะได้ 2 ระดับ คือ

⁴³ พระมหาสุพัฒน์ กลยานธมโม, “พระพุทธรเจ้า: บทบาทและเจ้าหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 40.

ระดับที่ 1 ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์และสังคมให้ถึงพร้อมด้วยทรัพย์

คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้ได้อริยทรัพย์ หมายถึง เป็นทรัพย์อันประเสริฐมีอยู่ 7 ประการคือ 1) ศรัทธาธำมรงค์ ทรัพย์คือศรัทธา 2) สีสธำมรงค์ ทรัพย์คือศีล 3) หิริธำมรงค์ ทรัพย์คือหิริ 4) โอตตปธำมรงค์ ทรัพย์คือโอตตปปะ 5) สุตธำมรงค์ ทรัพย์คือสุตะ 6) จาคธำมรงค์ ทรัพย์คือจาคะ 7) ปัญญาธำมรงค์ ทรัพย์คือปัญญา โดยการมีศรัทธาที่ถูกต้องมีความสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลทั่ว ๆ ไป เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดกุศลหรืออกุศลตามมาก็ได้ แต่ในทางพระพุทธศาสนาศรัทธามีความหมายไปในทางการพัฒนาปัญญา เป็นไปเพื่อความเจริญองงามทั้งตนเองและสังคม เริ่มตั้งแต่ระดับส่วนปัจเจกบุคคล ซึ่งมองเห็นได้ชัดดังนี้

1) ศรัทธาเป็นองค์ประกอบสำคัญในความเชื่อมั่นศักยภาพมนุษย์

ในการพัฒนาตนเองพระพุทธศาสนาเน้นถึงความเชื่อมั่นในศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่มีจิตใจสูง และมีคุณสมบัติที่สามารถพัฒนาหรือฝึกฝนได้ โดยใช้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง พร้อมทั้งการเลือกทางดำเนินชีวิตด้วยตนเอง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดล้วนแล้วแต่มุ่งเน้นให้มนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม อันจะนำไปสู่การหมดปัญหาหรือดับทุกข์ในทุกระดับ เป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์คือความเป็นอิสระจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งปวง

เนื่องจากศรัทธามีส่วนสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกฝนตนด้วยดีสามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้⁴⁴ ดังพระพุทธพจน์ในรัตนสูตรว่า “บุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความหวังโย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า บรรลุอรหัตผลหยั่งถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้เปล่า นี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์”⁴⁵

การเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ตถาคตโพธิศรัทธา มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้เป็นพระพุทธบริษัทล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค ว่าเป็นบุคคลที่พึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำให้ทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตละทิ้งสมทรัพย์

⁴⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, 2561), หน้า 140.

⁴⁵ ชุ.ช. (ไทย) 25/7/11.

และเครื่องญาติทั้งหลาย เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน อาศัยความยึดมั่นใน ตถาคตโพธิศรัทธาเป็นสรณะ สำหรับตนพร้อมกับน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมา ปฏิบัติตามในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้วสามารถที่จะ บรรลุลอรหันต์ และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกา จำนวนมากที่ถือพระผู้มีพระภาคเป็นแบบอย่าง

ฉะนั้น บุคคลที่มีตถาคตโพธิศรัทธาจึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะ อาศัยตถาคตโพธิศรัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรค และผล เลื่อมใสใน 1) พระพุทฺธ 2) พระธรรม 3) พระสงฆ์ และเห็นสัจจธรรม 4) ประการ ตาม หลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้วปฏิบัติยึด มั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความ กังวลใจว่าตนจะมีหรือ จน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ มีความมุ่งมั่นที่จะ กระทำความบริสุทธิ์ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง จนสามารถที่จะบรรลุลุธรรมตั้งแต่พระโสดาบันไปจนถึงพระอรหันต์ และนิพพานได้ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะ เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงแม้ว่าจะยังไม่สามารถบรรลุลุธรรมในภพมนุษย์ได้ เมื่อเสียชีวิตก็มีภพ ใหม่อยู่อย่างไม่ขัดสน หากมีตถาคตโพธิศรัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสิ้นคลอน การมีชีวิตก็ เจริญรุ่งเรือง และการจากไปแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์ เมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์ อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพานเป็นที่สุด

2) ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมที่ทำให้กุศลธรรม คุณธรรมอื่นเกิดขึ้น

เนื่องจากศรัทธามีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่น ๆ ให้ขับเคลื่อนไป ในแนวทางที่พึงประสงค์คือเกิดปัญญาเช่นในพละ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธา 2) วิริยะ 3) สติ 4) สมาธิ 5) ปัญญา⁴⁶ จะเห็นได้ว่า เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นย่อมทำให้เกิดพลังความเพียร ตามด้วยการฝึก สติปัญญา เจริญสมาธิปัสสนาจนเกิดปัญญาหยั่งรู้ หรือในอารยวุฒิ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธา 2) ศีล 3) สุตะ 4) จาคะ 5) ปัญญา⁴⁷ ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองไปสู่การเข้าสู่คุณภาพของจิตที่ สูงขึ้น

ผู้มีศรัทธา ทำให้จิตมีกุศลธรรม ด้วยการระวังกาย ระวังรักษาวาจาให้สุจริต หมั่น ศึกษาพระสัทธรรมมีสติ สมาธิ มีจิตเมตตาในการบริจาค การเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน จน สามารถเข้าถึงปัญญาได้ จากตัวอย่างที่ได้ยกมาเห็นได้ว่า ศรัทธาเป็นธรรมหรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นมา ก่อน เพื่อสนับสนุนธรรมข้ออื่น ๆ ให้เกิดขึ้นตามมา

⁴⁶ ส.ม. (ไทย) 19/705-716/369.

⁴⁷ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

3) คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นธรรมมุ่งสู่ความเจริญ

ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมนำไปสู่ความเจริญ แบ่งออกเป็น 2 ประการคือ (1) ความเจริญทางโลกียะ ศรัทธา คือความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง มองเห็นเป้าหมายชัดเจนว่าสามารถดำเนินการไปถึงได้ ไม่ทอดทิ้งเสียกลางคัน คนส่วนมากละทิ้งการทำงานเพราะขาดศรัทธาที่มั่นคง ศรัทธาทำให้เกิดความรัก ความพอใจที่จะทำกิจนั้นให้เจริญยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ ผลของศรัทธานั้นสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัพระพุทธรศาสนาเช่น การสร้างวัด การเขียนภาพที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องของศาสนา เป็นต้น (2) ความเจริญทางโลกุตระ ศรัทธาส่วนนี้เป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการฟังพระธรรมเทศนาจนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้นทำให้เข้ามาบวชในพระพุทธรศาสนา และเมื่อมีความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็ลงมือปฏิบัติได้บรรลุคือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ตามลำดับสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ นั้น ๆ บุคคลที่มีศรัทธาต้องมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง ปฏิบัติอย่างจริงจังตามศรัทธานั้น จะทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์ พบความสุขตลอดไป

4) คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นธรรมเกื้อหนุนให้เกิดกำลังใจและใจ

ศรัทธาเป็นพลัง หมายความว่า มีศรัทธาต่อสิ่งใดแล้วสามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเรี่ยวแรงกำลังให้แก่สิ่งนั้น ฉะนั้น การที่จะให้เกิดกำลังใจในทางที่ดีจึงต้องสร้างศรัทธาขึ้นมาก่อน จะทำให้เกิดความเพียรพยายามขึ้นมาช่วยหนุนอีกแรงหนึ่ง และพลังที่มาจากศรัทธานี้เป็นพลังผลักดันสู่การปฏิบัติด้วยความพอใจ คือฉันทะ แต่ศรัทธาที่เกิดขึ้นมานั้นจะต้องได้รับการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยปัญญาถึงข้อดีข้อเสีย มีเหตุผลและเป็นไปเพื่อสติสมาธิหรือไม่ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์หรือไม่ เมื่อพิจารณาเห็นแจ้งแล้วจึงเริ่มปฏิบัติด้วยความมุ่งมั่น พากเพียร ต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่หวังไว้เช่นนี้เรียกว่า ศรัทธาเป็นผู้สร้างพลัง เช่น ในหลักธรรมหมวด พละ 5 อินทรีย์ 5 เป็นต้น

5) คุณค่าศรัทธาในฐานะเป็นธรรมให้เกิดวัฒนธรรมแห่งความสงบสุข

ในการประกอบกุศลธรรม มีความศรัทธาดังลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรมคือ (1) การทำบุญ (2) การให้ทาน (3) การรักษาศีล (4) เจริญสมาธิ (5) การพัฒนาปัญญา ด้วยการปฏิบัติสมณะวิปัสสนา จิตจะอิมเอบผองใส มีปิติ ซึ่งทำให้เกิดปัสสัทธิ ความสงบเย็น เมื่อปฏิบัติให้มาก ทำให้มาก ทำให้ต่อเนื่องบุคคลนั้นจะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้

ศรัทธามีความจำเป็นอย่างยิ่งในพระพุทธรศาสนา เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้บุคคลพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้อง เป็นไปเพื่อกุศล ศรัทธาเป็นธรรมที่เกิดก่อน เมื่อเกิดศรัทธาแล้ว ธรรมอื่นจะบังเกิดตามมา ศรัทธาเป็นธรรมที่ทำให้เกิดพลังในการประพฤติปฏิบัติธรรม รวมทั้งเป็นธรรมที่ทำให้เกิดปิติ ผ่องใส จิตใจสงบเย็น สุตท้ายศรัทธาจะนำไปสู่การเกิดสมาธิและปัญญาดังกล่าวมาข้างต้น นั้น

ย่อมชี้ให้เห็นว่าศรัทธามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสามารถทำให้บุคคลหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้⁴⁸

ระดับที่ 2 ศรัทธาในฐานะเป็นเครื่องมือพัฒนาให้บุคคลข้ามโอชะ

ศรัทธาเป็นกุศลเบื้องต้นที่ทำให้บุคคลที่เป็นปุถุชน เพราะยังมีกิเลสมากมายให้เกิดขึ้นในใจ ตน ส่วนมากถูกโอชะต่าง ๆ พัดไป ถูกความเดือนร้อนทำให้เดือนร้อนหันหน้าหนีความจริงที่สุด มีแต่ประพฤติดุธรรมที่เลวทราม⁴⁹ ทำให้ต้องวนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารของโอชะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เปลี่ยนแปลงชีวิตไปสู่ทางของการพัฒนาจิตให้เห็นแจ้งความจริงคือ วิปัสสนาญาณจนนำไปสู่การบรรลุถึง มรรค ผล นิพพานในที่สุด โอชะ หมายถึง ห่วงน้ำ⁵⁰ ห่วงน้ำ คือการเวียนว่ายตายเกิด กิเลสอันเป็นดุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์มี 4⁵¹ ได้แก่ 1) กาโมชะ โอชะคือกาม หมายถึง กามคุณ 5⁵² เรียกว่า ชื่อคาบั้ง เครื่องจองจำ กามคุณ 5 คือ (1) รูป ที่พึงรู้แจ้งด้วยตาอันน่าปรารถนารักใคร่ พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนด (2) เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยหู (3) กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก (4) รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น (5) โผฏฐัพพะ ที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนารักใคร่ พอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด⁵³

2) ภโวชะ โอชะคือภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ภาวะชีวิตของสัตว์⁵⁴ มี 3 อย่าง คือ (1) กามภพ ภพที่เป็นกามาวจร ภพของสัตว์ผู้ยังเสวยกามคุณคืออารมณ์ทางอินทรีย์ทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษย์โลก และ กามาวจรสวรรค์ทั้ง 6 (2) รูปภพ ภพที่เป็นรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌาน ได้แก่รูปพรหมทั้ง 16 ชั้น (3) อรูปภพ ภพที่เป็นอรูปาวจร ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่ อรูปพรหม 4⁵⁵

3) ทิฏฐิโชะ โอชะคือทิฏฐิ หมายถึง ทิฐิที่เกิดด้วยมูลเหตุ 62 ความเห็นที่เกิดจากมูลเหตุทั้ง 62 เกิดจากกลุ่มคณาจารย์ มีลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่ เป็นความเห็นที่สิ้น

⁴⁸ รุ่งนภา กิจรัตน์, “ศรัทธากับการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า ก.

⁴⁹ ที.สี.อ. (บาลี) 7/58-59.

⁵⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/312/292.

⁵¹ ส.สพ. (ไทย) 18/238/239.

⁵² กาม สิ่งที่ทำให้เกิดความใคร่ และคุณเครื่องผูกพันหรือพันนาการ, ที.สี.อ. (บาลี) 546/335, ฉะนั้น กามคุณ จึงหมายถึง สิ่งที่ผูกพันสัตว์ไว้คือกามได้แก่รูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะ.

⁵³ ที.สี. (ไทย) 9/546/239-240

⁵⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 279.

⁵⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/305/265.

ไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล⁵⁶ เป็นพวกที่มีปัญญามาก มีความรู้มากที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ ล้วนแต่เป็นมูลเหตุมาจากความคิดที่เกิดจากการประมาณ คาคคะเน คาคเตา ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความ เป็นจริงที่เกิดขึ้นของธรรมชาติ บุคคลที่มีทฤษฎีที่ตรงกับทฤษฎี 62 นี้ และมีความยึดติดว่าเป็นเรื่องจริงตาม อย่างนั้น ๆ นับได้ว่า เป็นบุคคลที่มีความเห็นผิดจากความเป็นจริง มูลเหตุแห่งทฤษฎีเหล่านี้ที่บุคคล ยึดถืออย่างนี้

4) อวิชโชฆะ โฆษะคืออวิชา หมายถึงความไม่รู้ในสังขะ 4 พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสังข 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่ร่อนไป ตลอดกาลยาวนาน อย่างนี้คือเพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริย ฯลฯ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทาอริยสังข⁵⁷ ความจริงที่ถูกปิด กั้นด้วยความไม่รู้คืออวิชา ทำให้บุคคลได้ถูกกิเลส และตัณหาครอบงำเอาไว้ ทำให้ต้องตกอยู่ในวัฏฏ สงสาร เพราะไม่รู้ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์ไม่สิ้นสุด เนื่องจากความยึดติดในความหลงผิด

เมื่อบุคคลได้เข้าใจและมีศรัทธาที่ถูกต้องย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งทางด้านส่วนตน จริยธรรม ที่ดีงามของสังคมและยังเป็นธรรมเบื้องต้นให้พัฒนาจิตไปสู่การรู้แจ้งความจริงจนกระทั่งบรรลุมรรคผล นิพพานได้ในที่สุด ซึ่งจะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ ไม่จมอยู่กับความทุกข์กับโลกแห่งปรากฏการณ์ซึ่งถือ เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนามนุษย์

สรุป

ศรัทธา คือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นสื่อ นำไปสู่ปัญญาเข้าถึงความจริง โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาประกอบกลับกรองในการตัดสินใจ และใช้ปัญญานำไปสู่วิมุตติคือความหลุดพ้น ถ้าเมื่อใดที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง ศรัทธาจะมีผลต่อชีวิตเพื่อนำไปสู่ให้เกิดปัญญา และนำไปให้บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดใน พระพุทธศาสนา ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มีเหตุมีผลและต้องมีปัญญาเป็น องค์ประกอบด้วยเสมอ ศรัทธามีลักษณะ 4 ประการคือ 1) มีความเชื่อเป็นลักษณะ 2) มีการเล่นไป ข้างหน้า เป็นกิจ 3) มีการน้อมใจเชื่อเป็นผล 4) มีการไม่ขุ่นมัว เป็นปทัฏฐาน ศรัทธา 4 แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ 1) กัมมศรัทธา คือ เชื่อกฎแห่งกรรม จัดเป็นกรรมวาที โดยตระหนักเสมอว่า เรามี กรรมเป็นของตน เรามีกรรมเป็นกำเนิด กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตต่าง ๆ กันเป็นต้น 2) วิปากศรัทธา คือ การเชื่อวิปาก ตั้งอยู่บนฐานของการเชื่อที่ว่า กรรมที่สัตว์ทำไว้ในอดีต ย่อมต้อง ส่งผลของกรรมนั้นมาให้สัตว์ได้เสวยในปัจจุบัน ความเชื่อผลของกรรมมีความสำคัญในการมุ่งตรงต่อ เป้าหมายของชีวิต คี 3) กัมมัสสกตาศรัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นของ ๆ ตน หมายถึง ทั้ง เหตุ ทั้งผล เมื่อคนทำเหตุคือกรรมดีก็เกิดดีผลดี กรรมและผลที่ดีก็รวมลงที่บุคคล ทำกรรมอะไรไว้

⁵⁶ ที.สี.อ. (บาลี) 61/106.

⁵⁷ ที.ม. (ไทย) 10/155/99-100.

กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต 4) ตถาคตโพธิศรัทธา คือการเชื่อในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตในฐานะที่เป็นเป้าหมาย ทรงเป็นผู้ค้นพบอริยสัจ มีพระคุณ 3 ประการ เป็นผู้เสียสละโดยทรงบำเพ็ญพระจริยา 3 ประการ คือ 1) โลกัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก 2) ญาติตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ 3) พุทธัตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้าเป็นต้น

คุณค่าของศรัทธาในฐานะเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาชีวิตใน 2 ระดับคือ ระดับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ได้อริยทรัพย์ คือ ความเชื่อมั่นศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่จิตมุ่งมั่นในตถาคตโพธิศรัทธา จนกล้าทุ่มเทกำลังทั้งหมดเพื่อการประพฤติธรรม โดยเป็นธรรมเกิดก่อนที่ส่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่น ๆ ให้ขับเคลื่อนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ ศรัทธาในฐานะเป็นธรรมสร้างพลังสามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ ศรัทธาเป็นธรรมให้เกิดความสงบสุข มีความศรัทธาดังลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรม ระดับที่ 2 ศรัทธาเป็ตัวนำไปสู่ความเจริญโดยทางโลกียะและโลกุตระ โดยเป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการพึงพระธรรมเทศนาจนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้น เมื่อมีความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็มีอย่างจริงจังกตามศรัทธานั้นจะทำให้เกิดการพัฒนาปัญญาญาณด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์

บรรณานุกรม

- ขุนสรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **คู่มือการศึกษา อภิธรรม ปริจเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2537), หน้า 5.
- พระเทพเวที (ประยูรธ ปยุตโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, หน้า 126.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม, 2555), หน้า 176.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า 167, 187–188, 191.
- พระพุทโธสมเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรีนติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 774.
- พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม, “**พระพุทเจ้า: บทบาทและเจ้าหน้าที่ในฐานะพระบรมครู**”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 40.
- พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส), **บรรณานุกรมสังฆาทวิเสสวิคคหะ**, (กรุงเทพมหานคร: ประดิพัทธ์, 2536), หน้า 127.
- พุทธทาสภิกขุ, **ศรัทธาความเชื่ออย่างพุทธมามกะ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://nooknanclub.net/thread-6553-1-1.html> [11 กันยายน 2565].

รุ่งนภา กิจรัตน์, “ศรัทธากับการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า ก.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 41, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2561), หน้า 140.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า 140, 156, 182.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า 156, 190, 279.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 529.

สุจินต์ บริหารวนเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิต ตสังเขป และภาคผนวก**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2553), หน้า 225.

